

[https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-18\(47\)-103-122](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2021-18(47)-103-122)
УДК 376.33 : 377

Сергеева Лариса Миколаївна,
доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри професійної і вищої освіти
Центрального інституту післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти».
Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-7177-3014>
lase2508@gmail.com

ОСНОВНІ АСПЕКТИ РОЗБУДОВИ ДОСТУПНОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ЗАКЛАДУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ)

Анотація. У статті представлено результати наукового дослідження, яке виконувалось відповідно наказу Міністерства освіти і науки України від 25.05.2016 р. № 565 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня на базі ДЗПТО "Одеський центр професійно-технічної освіти"» та відповідно до тематичного плану досліджень кафедри професійної і вищої освіти Центрального інституту післядипломної освіти ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України з теми: «Трансформація професійного розвитку педагогічних і науково-педагогічних працівників в умовах відкритого університету післядипломної освіти» (державний реєстраційний номер № РК 0120U104637). Здійснено аналіз та опис досягнутих результатів експериментальної роботи з розбудови безбар'єрного освітнього середовища й апробації змісту та форм навчально-методичного супроводу з урахуванням потреб учнів з порушеннями слуху визначених професії, а саме: «Монтажник санітарно-технічних систем та устаткування» та «Лицювальник-плиточник». Наведено результати досліджень, прокоментовано висновки. Виходячи з проекту Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022–2027 роки, автор аналізує причини виникнення проблеми, серед яких, провідне місце належить недостатньому врахуванню інклюзивності під час організації освітнього процесу у закладах професійній (професійно-технічній) освіти. За результатами проведення педагогічного експерименту на базі

ДЗПТО «Одеський центр професійно-технічної освіти» було встановлено, що упровадження інклюзивної моделі професійної освіти і навчання з урахуванням її різноманітних міждисциплінарних та соціальних аспектів потребує відповідних змін не тільки в освітній, а й у багатьох інших сферах, таких як соціальна політика, політика у сфері охорони здоров'я, зайнятості, міграції і навіть у сфері містобудування та благоустрою територій тощо. Авторська позиція полягає в необхідності забезпечити архітектурну безбар'єрність освітнього середовища, запровадження спеціальних педагогічних технологій, адаптивних технічних засобів навчання із врахуванням нозологій учнів із порушеннями слуху, створення сприятливих умов для їх адаптації та упровадження якісної соціально-психологічної та медично-фізичної реабілітації тощо.

Ключові слова: заклад професійної (професійно-технічної) освіти інклюзивного спрямування; особливі освітні потреби; професійна освіта і навчання; безбар'єрне освітнє середовище; здобувачі освіти із порушеннями слуху.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Сучасна українська система професійної (професійно-технічної) освіти (далі – СП(ПТ)О) перебуває у стані змін, зумовлених низкою викликів, з якими раніше їй не доводилось стикатися: глобалізацією, що спонукає до жорсткої конкуренції за ресурси; інформатизацією суспільства, що спричиняє швидкі темпи діяльності та розвитку; демографічними змінами, що вимагають швидкої адаптації до діяльності в нових демографічних та соціальних реаліях. Ці зміни виражаються, зокрема, у розробленні Державних професійних стандартів на основі компетенцій, розробленні програм щодо децентралізації управління професійною освітою, оновленні матеріально-технічного ресурсу закладів професійної (професійно-технічної) освіти (далі – ЗП(ПТ)О), налагодженні співпраці з роботодавцями [4].

У зв'язку з ратифікацією Україною одного із найважливіших міжнародних документів у сфері прав людини – Конвенції ООН про права інвалідів – перед державою і, зокрема, ПТО постає нове завдання: забезпечити якісну та доступну професійну освіту для осіб з особливими потребами.

У проєкті Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022–2027 роки

здійснено аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв'язання програмним методом. Серед основних причин виникнення зазначених проблем належить недостатнє врахування інклюзивності під час організації освітнього процесу у закладах професійній (професійно-технічній) освіти [5].

Визначення оптимального варіанта розв'язання проблеми на основі порівняльного аналізу можливих варіантів передбачає застосування сучасних підходів та інструментів, що запроваджуються у сфері П(ПТ)О враховуючи рекомендації українських та міжнародних експертів та досвід країн Європейського Союзу.

Оптимальний варіант дає змогу забезпечити впровадження інклюзивного підходу та забезпечення рівних прав, а також доступу до послуг і можливостей, інформації для різних категорій здобувачів освіти, насамперед для осіб з інвалідністю. Назріла нагода запровадити субвенцію на модернізацію соціальної інфраструктури (гуртожитків, спортмайданчиків) та забезпечення універсального інклюзивного та гендерно-чутливого дизайну у ЗП(ПТ)О та створити/оновити підручники/посібники, зокрема електронні, з ключових предметів, дисциплін, компетентностей (у тому числі для здобувачів із особливими освітніми потребами) за оновленими стандартами освіти, увести у практику проведення інклюзивних та гендерно-чутливих профорієнтаційних заходів [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми інклюзії висвітлено в працях українських науковців Т. Вакуліч, С. Єфімова, О. Ільїної, В. Засенко, А. Колупаєвої, Н. Малиновська, О. Мартинової, С. Миронової, О. Миськів, О. Мовчан, О. Полякової, Н. Руденко, Т. Самсонової, Н. Софій, О. Столяренко, В. Синьової, Н. Слободянюк, П. Таланчука, Є. Тарасенко, Н. Шаповала, А. Шевцова та ін., соціальні, психологічні, педагогічні та юридичні аспекти проблеми – у працях зарубіжних дослідників Ф. Амстронга, Б. Барбера, М. Девіса, Дж. Беллоу, Н. Борисова, К. Дженкса, Х. Кербо, С. Корлетта, М. Крозьє, Ф. Кросбі, Д. Купера, Т. Ньюмена, П. Романова, Г. Сільвера, П. Сільвер, В. Шмідта, К. Тейлора, А. Ходкінсона, О. Ярської-Смирницької, науковців університетів Конкордія (Канада) і Монаш (Австралія) Т. Лорман, Д. Деспелер та Д. Харві.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у здійсненні аналізу результатів виконання програми педагогічного експерименту всеукраїнського рівня за темою

«Технологія забезпечення доступності освітнього простору професійно-технічного навчального закладу для учнів з порушенням слуху» (Наказ МОН України «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня на базі Державного навчального закладу «Одеський центр професійно-технічної освіти» № 565 від 25.05.2016 р.)

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**: обґрунтувати організаційно-педагогічні умови застосування технології забезпечення доступності освітнього простору для учнів з порушеннями слуху в умовах ЗП(ПТ)О; визначити умови, за яких відбуватиметься формування якісних знань здобувачів освіти.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

У сучасному динамічному світі успіх як окремих громадян, так і держави в цілому залежить, серед іншого, від можливостей отримання якісної освіти, що передбачає активну участь людей у житті суспільства. Рівень освіти є важливим чинником входження людини на ринок праці, формування конкурентоспроможності та певного соціально-економічного статусу.

У Конвенції про права людей з інвалідністю, яка ратифікована Україною, а отже, обов'язкова до виконання на її території, в ст. 24 «Освіта», зазначається, що «держави-учасниці мають забезпечити інклюзивну освіту на всіх рівнях».

Традиційні моделі професійної освіти і навчання вже не можуть задовольнити потреби сучасного суспільства, що постійно змінюється. Упровадження інклюзивної моделі навчання з урахуванням її різноманітних міждисциплінарних та соціальних аспектів потребує відповідних змін не тільки в освітній, а й у багатьох інших сферах, таких як соціальна політика, політика у сфері охорони здоров'я, зайнятості, міграції і навіть у сфері містобудування та благоустрою територій.

Найфундаментальнішим утіленням прав людини на міжнародному рівні стала Загальна декларація ООН про права людини, прийнята 10 грудня 1948 року. Вона проголосила рівність прав всіх людей без винятку. Що стосується освіти, то в статті 26 Декларації наголошується таке: «Кожна людина має право на освіту. ... Технічна і професійна освіта повинна бути загальнодоступною... Освіта повинна бути спрямована на повний розвиток людської особи і збільшення поваги до прав людини і основних свобод. Освіта повинна сприяти взаєморозумінню, терпимості і

дружбі між усіма народами, расовими і релігійними групами і повинна сприяти діяльності Організації Об'єднаних Націй щодо підтримання миру».

Саламанська Декларація 1994 р. містить заклик до урядів всіх країн затвердити на законодавчому рівні принцип інклюзивної освіти.

У статті 9 Конвенції ООН про права людей з інвалідністю наголошується, що «доступність» передбачає забезпечення однакового доступу до місць громадського користування і громадських послуг для всіх членів суспільства, зокрема й людей з інвалідністю. Цей принцип Конвенції є керівним і стосується усіх аспектів її впровадження.

Існує важлива відмінність між доступом до інформації та доступом до процесу професійного навчання. Здобувач освіти, який має доступ до інформації, може володіти стратегіями навчання, тоді як учень, котрий має доступ до навчання, знає, як використовувати ці стратегії. І це стає шляхом до самостійності та подальшого успіху в житті.

Тому значення технологій забезпечення доступності освітнього простору для здобувачів освіти з порушеннями слуху полягає у забезпеченні ефективності процесу навчання, що передбачає широкий спектр відмінностей в учнів: різні рівні розвитку, різні інтереси та потреби; базується на загальній навчальній програмі, яка викладається з певною гнучкістю – на рівні, прийнятному для учня, а й з певними викликами; забезпечує прогрес і успішність для кожного учня в рамках загальних стандартів – замість того, щоб створювати окремі стандарти та спеціальні навчальні програми. Такий підхід передбачає максимально високі очікування від усіх здобувачів освіти.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для вирішення поставленої мети використано теоретичні методи наукового дослідження: емпіричні: праксиметричні (вивчення та аналіз досвіду управління); діагностичні: анкетування, бесіда, тестування (дослідження сучасного стану управління якістю підготовки конкурентоздатних фахівців у закладі освіти (ЗО), готовність колективів та педагогічних працівників до інноваційності у сфері освітніх послуг, визначення рівня сформованості особистісних якостей здобувачів освіти).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Важливість забезпечення доступності освіти для дітей з порушеннями слуху в умовах ЗП(ПТ)О зумовили вибір теми експериментального дослідження «Технологія забезпечення доступності

освітнього простору професійно-технічного навчального закладу для учнів з порушеннями слуху», яке реалізується на базі ДНЗ «Одеський центр професійно-технічної освіти» упродовж 2016–2020 рр., затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 25.05.2016 р. № 565 «Про проведення експерименту всеукраїнського рівня на базі Державного навчального закладу «Одеський центр професійно-технічної освіти» на 2016–2020 рр.».

Актуальність теми експерименту визначалась тим аспектом, що одним із гострих сучасних соціальних викликів є стан здоров'я дітей та молоді. Інклюзивна освіта є частиною концепції соціального залучення (соціальної інклюзії), що з'явилася як результат переходу більшості суспільств до демократичних цінностей, поваги до основних прав та свобод людей. Починаючи з 2006 р. у ДЗПТО «Одеський центр професійно-технічної освіти» формуються інклюзивні групи для навчання дітей з особливими освітніми потребами (див. табл.).

Таблиця

Кількість вступників із особливими освітніми потребами (по роках)

Рік	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020
Кількість	20	18	21	18	17	23	25	28	31	36

На сьогодні спостерігається певна тенденція набору осіб із особливими освітніми потребами, так у 2010/2011 навчальному році було прийнято на навчання 20 здобувачів освіти із особливими освітніми потребами (з порушеннями слуху), тоді як у 2019/2020 – вже 36 (рис. 1).

Рис. 1 Аналіз контингенту здобувачів освіти із особливими освітніми потребами (з порушеннями слуху)

Молодь з порушеннями слуху складають різноманітну групу осіб (глухі від народження, оглухлі, зі знизеним слухом тощо), працюючи з якою важливо використовувати різні методи, прийоми й організаційні форми виховання і навчання; враховувати особливості всіх учнів і стежити за тим, аби вони отримували інформацію в повному обсязі.

Творчою групою експерименту встановлено, що подальший розвиток інклюзивної освіти в Україні, зокрема у сфері П(ПТ)О передбачає комплексне вирішення питань, пов'язаних з удосконаленням нормативно-правового, організаційно-методичного, кадрового, фінансово-економічного механізмів.

Розбудова та розвиток інклюзивного освітнього середовища в ЗП(ПТ)О вимагає удосконалення організаційно-методичного механізму, а саме: створення умов для повноцінного навчання дітей та дорослих з особливими освітніми потребами у ЗП(ПТ)О (будова безбар'єрного середовища закладів освіти, забезпечення спеціальних пристосувань у закладах освіти, надання індивідуальної підтримки в ході здобуття професійної освіти, адаптація програм і підручників для ефективного навчання); забезпечення підтримки педагогів шляхом їх співпраці з відповідними фахівцями (дефектологами, психологами, реабілітологами та ін.) та сурдоперекладачами; розробка порядку надання індивідуальної підтримки дитині з особливими освітніми потребами у ході інклюзивного навчання з урахуванням її потреб; індивідуального асистування під час освітнього процесу, отримання та обробки інформації для засвоєння навчальної програми; використання ЗП(ПТ)О навчально-методичних матеріалів «Індекс інклюзії» для проведення регулярного самооцінювання із залученням усіх учасників освітнього процесу та громадськості з подальшим розробленням планів розвитку закладів професійної освіти.

Одним із основних принципів успішності діяльності ЗП(ПТ)О інклюзивного спрямування є «формула»: всі здобувачі освіти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це виявляється можливим, не дивлячись на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними. ЗП(ПТ)О інклюзивного спрямування мають визнавати та враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів професійного навчання, а також забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розробки відповідних навчальних планів і програм, запровадження організаційних заходів, розробки стратегії викладання, використання ресурсів і партнерських зв'язків зі своїми громадами [6].

Учасниками експериментальної роботи визначені професії, для яких

буде відбуватись апробація навчально-методичного супроводу з урахуванням потреб учнів з порушеннями слуху, а саме: «Монтажник санітарно-технічних систем та устаткування» та «Лицювальник-плиточник».

Здобувачі освіти з порушеннями слуху відповідають вимогам до індивідуально-психологічних особливостей з цих професій. Характерні особистісні якості, інтереси і схильності, властиві учням із порушеннями слуху: охайність, організованість, чіткість, зібраність, оригінальність, спритність, почуття гармонії і смаку, креативність, уважність, терплячість, витриманість. Особи з порушенням слуху фізично сильні і витривалі (багато хто займається спортом і досягає успіхів). У зв'язку з порушенням слуху вони мають відмінності: ретельніше і краще, ніж чуючи, проробляють деталі, так як вся увага зосереджена на виконанні завдання (роботи).

Саме розроблення нових освітніх технологій, здатних модифікувати традиційні форми представлення інформації для підвищення якості навчання дітей; впровадження позитивного ставлення до ідеї інклюзії, до дітей з особливими освітніми потребами та до можливостей їхнього розвитку і навчання у суспільстві.

Отже, ефективність організації інклюзивного навчання також багато в чому залежить від правильно організованої корекційно-розвивальної роботи (комплекси психолого-педагогічних впливів, наприклад, активного залучення соціального оточення до участі в корекційній програмі), від підбору висококваліфікованих кадрів, задіяних в освітньому процесі. Саме тому необхідно забезпечувати спеціальну підготовку і перепідготовку педагогічних працівників, асистентів педагогів, майстрів виробничого навчання для роботи з дітьми та дорослими з особливими освітніми потребами у навчанні, проводити системну організаційно-методичну, консультативно-роз'яснювальну роботу серед працівників ЗП(ПТ)О, громадськості, батьків з метою формування позитивного ставлення до інклюзивної освіти.

У ході експерименту було визначено, що реалізації інклюзивної моделі освіти потребує розв'язання низки завдань, серед яких: організувати освітній процес, який би задовольняв професійно-освітні потреби учнів із порушеннями слуху; розробити систему надання спеціальних освітніх і фахових послуг; створити позитивний клімат в учнівському середовищі тощо.

Результати опитування педагогічних працівників, батьків/опікунів

та учнів (дітей з порушеннями слуху) дають можливість зробити певні висновки:

1) позитивним є організація і проведення тренінгових занять, семінарів, круглих столів з проблем інклюзії для підвищення кваліфікації педагогічних працівників закладу професійної освіти; налагодження співпраці зі школами-інтернатами (забезпечення принципу наступності), регулярно відбуваються зустрічі по обміну досвідом з педагогічними працівниками ЗП(ПТ)О України.

2) розроблення тестових завдань вихідного кваліфікаційного контролю знань, умінь, навичок для осіб із порушеннями слуху;

3) удосконалення дидактичних матеріалів (робочі зошити, опорні конспекти, презентації, методичні розробки, таблиці, графіки, змістові малюнки, інструкційно-технологічні картки тощо);

4) використання сервісів G Suite для навчання учнів із особливими освітніми потребами, що підвищує якість освітнього процесу і взаємодію учнів та викладачів, впровадження елементів дистанційного навчання і реалізації інклюзивної освіти для учнів із порушеннями слуху.

Водночас, дослідження думки педагогічних працівників щодо труднощів, які виникають у процесі здійснення професійної діяльності з учнями з особливими освітніми потребами (рис. 2), дозволило виокремити такі проблемні питання:

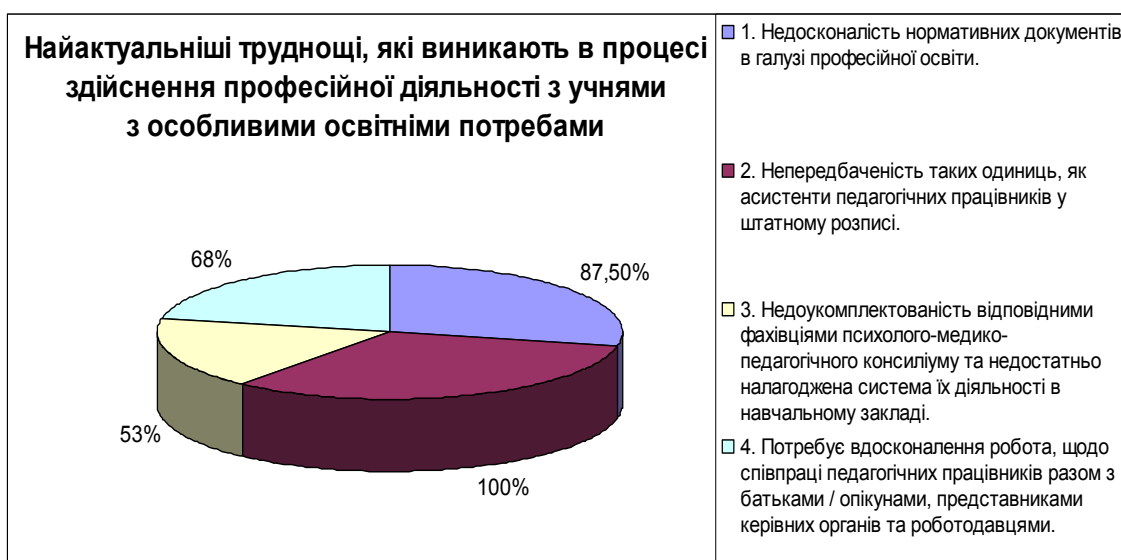

Рис. 2 Результати опитування педагогічних працівників

1) недосконалість нормативних документів у галузі професійної освіти (Порядок та умови надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам із особливими освітніми потребами, затверджений Постановою КМУ від 14.02.2017 року № 88, не передбачає надання субвенції закладам професійної (професійно-технічної) освіти, які надають інклюзивну освіту, а також повну загальну середню освіту. Унаслідок цього ЗП(ПТ)О не в повній мірі можуть забезпечити додаткові корекційно-розвивальні заняття та закуповувати товари, роботи і послуги для забезпечення доступності освітнього простору для учнів із особливими освітніми потребами) (91,1% респондентів);

2) недоукомплектованість відповідними фахівцями психолого-медико-педагогічного консилиуму та недостатньо налагоджена система їх діяльності в освітньому закладі (86,1%);

3) необхідність співпраці педагогічних працівників з батьками/опікунами, представниками керівних органів та роботодавцями (31,6%).

Успішній реалізації моделі сприяє ефективна співпраця педагогічних працівників, відповідних фахівців, батьків та учнів. Враховуючи це учасниками експерименту було розроблено освітню програму «Педагогічний супровід учнів із порушеннями слуху в умовах закладу професійної освіти інклюзивного спрямування».

Одним з напрямів роботи, який було успішно впроваджено упродовж останніх років, є використання сервісів G Suite, а саме Classroom. Можливості даного ресурсу, на нашу думку, невичерпні. Це і спільна робота учнів над проектами, і колективне виконання малюнків, графіків чи таблиць, що сприяє можливості розкриттю потенціалу кожного учня, розвитку творчості та ініціативності учнів; індивідуальне опрацювання представленої інформації, багаторазове онлайн тестування з пройденої теми, консультування з викладачем при виконанні домашнього завдання та інші види взаємодії учнів між собою, учнів з викладачем та індивідуально: учень-викладач. Цей різновид діяльності та взаємодії розширює можливості всіх учнів, а особливо цінним є для учнів із порушеннями слуху [3]. Адже їх невеликий лексичний запас є чималою перепорою в навчанні: важко зрозуміти завдання, не одразу усвідомлюється обговорений чи навіть прописаний алгоритм дії, а його демонстрування – запорука можливості відчувати себе успішним для учнів з різними освітніми можливостями.

Учні з порушеннями слуху використовують смартфони не тільки на уроках професійно-теоретичного циклу, а й на виробничому навчанні. Майстер виробничого навчання викладає завдання, наочний матеріал, а учні переглядаючи їх, можуть задати питання чи уточнення та отримати відповідь у реальному часі, що полегшує роботу за відсутності перекладача жестової мови у штатному розписі закладу професійної освіти.

17 травня 2018 року, дружина Президента України М. Порошенко відвідала ДНЗ «Одеський центр професійно-технічної освіти». Разом із Головою обласної державної адміністрації М. Степановим зустрілися з учнями інклюзивних груп, відвідали заняття з виробничого навчання з використанням сервісу Classroom через сучасні гаджети (смартфони Meizu – подарунок Голови обласної державної адміністрації).

У ході експериментальної роботи було визначено чотири основних аспекти доступності освітнього простору, які доповнюють один одного: універсальний дизайн та розумне пристосування; гарантоване виконання базових стандартів та відповідна якість освіти; прагнення до вдосконалювання та індивідуалізації навчання, досягнення поставлених цілей на різних етапах навчання; здатність задовольняти попит і очікування споживачів освітніх послуг і зацікавлених учасників освітнього ринку. Вся проведена робота спряма на досягнення мети по розбудові безбар'єрного освітнього середовища, оскільки саме безбар'єрне середовище є основною передумовою інтеграції учнів із порушеннями слуху у суспільство, їх доступу до повноцінної професійної освіти, працевлаштування, усунення соціально-побутових форм ізоляції [1].

Перешкоди з якими зіштовхуються учні з обмеженими можливостями класифікуються як явні та приховані. До явних відносяться:

- *фізичні* (архітектурні бар'єри, недоступний транспорт);
- *інформаційні* (коли формат подачі інформації може робити її недоступною, наприклад, коли для учнів з порушеннями слуху наявний тільки звуковий сигнал без наочного).

Приховані перешкоди можуть носити *інституційний* характер (законодавчо виписано про неможливість здійснення якоїсь дії із-за заборони або не передбачення законодавством) та *поведінковий* (коли через відношення суспільства або органів місцевого самоврядування неможливо вирішити питання).

Саме недотримання архітектурної доступності, заважає сьогодні учням із порушеннями слуху відчувати повноправними членами

суспільства, що обмежує їх при отримання послуг тощо.

Оскільки проблема бар'єрності освітнього середовища ще далека від вирішення, учням із порушеннями слуху може знадобитися допомога тьютора-супроводжувача. Головною метою соціального тьюторського супроводу є допомога учню з особливими потребами у розв'язанні індивідуальних, соціально-побутових, економічних, інформаційних та транспортних проблем в процесі інклюзивного навчання.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отже, у ЗП(ПТ)О інклюзивного спрямування слід забезпечити: архітектурну безбар'єрність освітнього середовища; доступність форм навчання та освітніх послуг; запровадження спеціальних технологій, адаптивних технічних засобів навчання; поєднання традиційних та інноваційних підходів до здобуття професійної освіти; індивідуалізацію та адаптацію навчальних планів і програм, навчально-методичних матеріалів, підручників (посібників) із врахуванням нозологій здобувачів освіти із порушеннями слуху; створення сприятливих умов для їх адаптації, самовизначення та самореалізації; упровадження якісної соціально-психологічної та медично-фізичної реабілітації тощо.

У ході експериментальної роботи з'ясовано, що інноваційною технологією забезпечення доступності освітнього простору для учнів із порушеннями слуху є створення навчально-практичних центрів професійної підготовки. У жовтні 2017 р. розпочали роботу Навчально-практичний будівельний центр з вивчення сучасних будівельних технологій компанії «Кнауф» та Навчально-практичний будівельний майданчик із вивчення сучасних будівельних технологій компанії «Тріора», які доповнили освітній простір Міжрегіонального навчально-практичного центру професійної підготовки монтажників санітарно-технічних систем і устаткування та Регіонального навчально-практичного будівельного центру з вивчення сучасних будівельних технологій компанії «Хенкель Баутехнік (Україна)». Особлива увага приділялася успішності та працевлаштуванню учнів із порушенням слуху з предметів професійно-теоретичної підготовки в групах за професіями «Монтажник санітарно-технічних систем і устаткування» та «Лицювальник-плиточник» (рис. 3). Результати дослідження не засвідчили негативної динаміки у знаннях учнів у процесі спільного навчання. Рівень успішності, як правило, має стійкий характер.

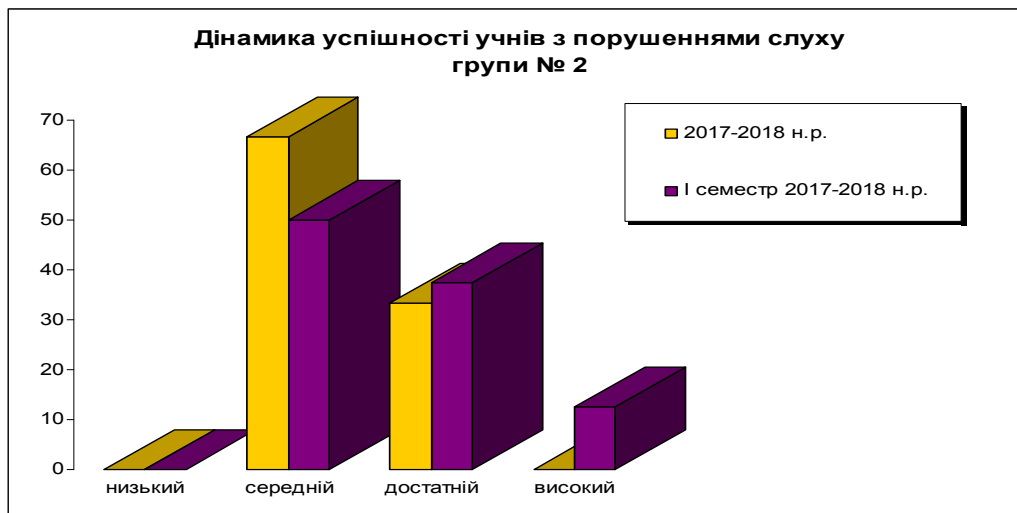

Рис. 3 Порівняльний аналіз успішності учнів з порушеннями слуху (1 та 2 семестр 2017–2018 р.).

Результати дослідження, засвідчили позитивну динаміку у знаннях учнів у процесі спільного навчання. Учні з порушеннями слуху показали в цілому достатній рівень підготовки з основних предметів. При цьому слід відмітити, що позитивна динаміка успішності (в межах 5–7%) була характерною і для інших учнів. Достатній рівень професійних компетенцій сприяє працевлаштуванню, учні з порушеннями слуху з групи № 2, (завершили термін навчання у 1 семестрі 2018–2019 н.р.), 100% працевлаштовані. Якість освітнього процесу значною мірою визначається тим, наскільки враховуються та реалізуються потенційні можливості навчання й розвитку кожного учня, його індивідуальні особливості. Більшість учнів із порушеннями слуху можуть навчатися у ЗП(ПТ)О за умови реалізації моделі інклюзивної освіти. Для здобувачів із порушенням слуху були придбані індивідуальні шумопоглинаючі навушники, що знижують рівень шуму. У місцях постійного перебування таких учнів (кабінетах, майстернях, лабораторіях, спортивній залі, гуртожитку тощо) знаходяться спеціальні розмовники, які містять основні слова та вирази, необхідні для спілкування [2].

У ході експерименту було встановлено, що реалізації інклюзивної моделі освіти потребує розв'язання низки завдань, а саме: організація освітнього процесу, який би задовольняв освітні потреби учнів із порушеннями слуху; розроблення системи надання спеціальних освітніх і фахових послуг для учнів із порушеннями слуху; створення позитивного клімату в учнівському

середовищі. Успішність реалізації моделі інклюзивної освіти є ефективна співпраця педагогічних працівників, відповідних фахівців, батьків та учнів на принципах командного підходу, задоволення індивідуальних потреб учнів з порушеннями слуху, співпраці з батьками, створення сприятливої атмосфери в учнівському середовищі (див. рис. 4).

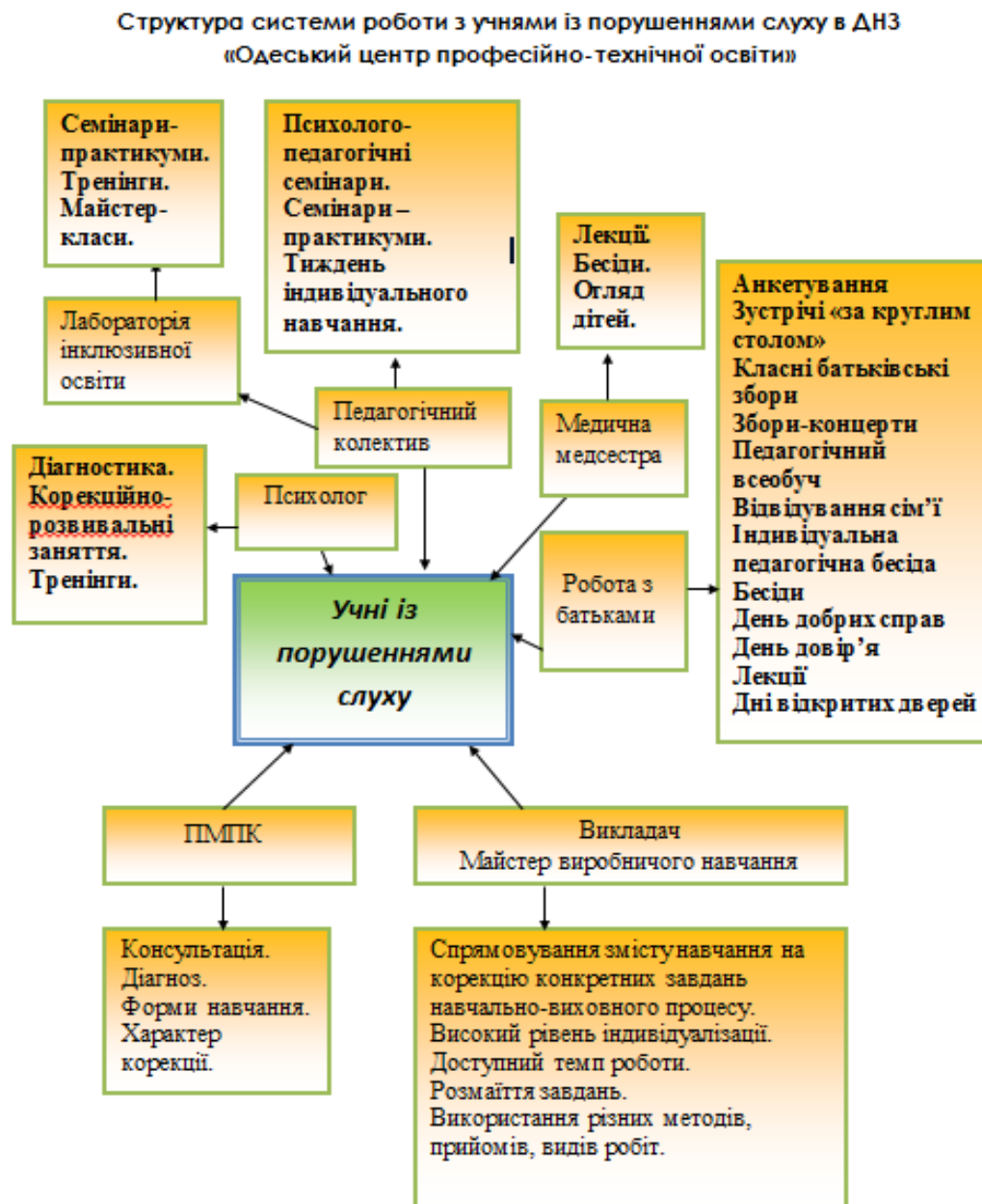

Рис. 4 Структурна модель організації роботи з учнями з порушеннями слуху (розроблено за підсумками експерименту)

Особливу увагу приділено вирішенню питань стосовно учнів із порушеннями слуху, рішення приймаються колективно; учні несуть колективну відповідальність за результати, батьки є рівноправними членами такої команди, усі члени колективу мають рівний статус і вважаються однаково важливими у команді, знання та вміння представників різних дисциплін інтегруються під час розробки та реалізації навчального плану роботи з учнями, всі залучаються до активного життя в суспільстві. Поза увагою не залишились питання фахового зростання педагогічних працівників і асистентів педагогів. Завдання впровадження програми інтенсивного педагогічного навчання полягало: по-перше: в тому, щоб систематизувати знання педагогів щодо інклюзивної форми професійного навчання; особливих освітніх потреб учнів із порушеннями слуху; практичного забезпечення соціального й освітнього напрямів педагогічного супроводу таких учнів; по-друге: сформувати вміння розвивати інклюзивну культуру в групі (закладі професійної освіти, громаді); виявляти та аналізувати особливі освітні потреби учнів із порушеннями слуху та на цій основі критично вибудовувати організацію та реалізовувати педагогічну діяльність для забезпечення соціоосвітньої інтегрованості цих учнів, співпрацю із фахівцями зі спеціальної освіти.

Для цього щомісяця проводились навчально-методичні практикуми, що спрямовувались на забезпечення функціональної підтримки педагогів, готовність до міждисциплінарної взаємодії у педагогічній діяльності, надання рекомендацій щодо задоволення особливих освітніх потреб учнів із порушеннями слуху.

Перспективи подальших досліджень в цьому напрямі полягають у Комплекс заходів, що апробовано за результатами педагогічного експерименту, сприяв організаційно-фаховому забезпеченню процесу інклюзивного навчання учнів із порушеннями слуху (обізнаність щодо організації інклюзивного навчання у ЗП(ПТ)О; особливих освітніх потреб здобувачів освіти із порушеннями слуху; підтримку педагогів щодо організації супроводу таких учнів); прилаштування освітнього середовища до особливих потреб здобувачів освіти; реалізацію педагогічного супроводу під час професійної освіти і навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] С. О. Александрова, Г. Гребенькова, «Доступність професійної освіти

- для учнів з порушеннями слуху», *Професійно-технічна освіта*, № 3(76), с. 23–28, 2017.
- [2] О. І. Волошина. «До професії без перешкод: від теорії до практики», *Профтехосвіта*, № 2(98), с. 7–9, 2017.
- [3] Г. В. Гребенькова, «Формування професійних компетентностей здобувачів професійної освіти», *Післядипломна освіта в Україні*, № 1, 108 с., с. 87–91, 2018.
- [4] Забезпечення доступності освітнього простору закладу професійної (професійно-технічної) освіти для учнів із порушенням слуху; Л. М. Сергеевої, Ред. Одеса, Україна: Вид-во «ВКБ», 2019, 430 с.
- [5] Проект Концепції Державної цільової соціальної програми розвитку професійної (професійно-технічної) освіти на 2022–2027 роки. *Сайт МОН України*. [Електронний ресурс]. Доступно: bit.ly/33eb1VC
- [6] Л. М. Сергеева, С. І. Синенко, Забезпечення доступності освітнього простору закладу професійної (професійно-технічної) освіти для учнів із особливими потребами, *матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (09 жовт. 2018 р., м. Суми) Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі*: Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018, 472 с., с. 415–420.

MAIN ASPECTS OF ACCESSIBILITY DEVELOPMENT OF THE EDUCATIONAL SPACE OF THE INSTITUTION OF VOCATIONAL EDUCATION (ACCORDING TO THE RESULTS OF THE PEDAGOGICAL EXPERIMENT)

Larysa Sergeieva,

Doctor of pedagogical sciences, professor,
Head of Department vocational
and higher education department
of the Postgraduate Education Central Institute
SIHE «University of Education Management».
Kyiv, Ukraine

 <https://orcid.org/0000-0002-7177-3014>
lase2508@gmail.com

Abstract. The article presents the results of scientific research, which was carried out in accordance with the order of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated May 25, 2016 No 565 «On conducting an experiment of the all-Ukrainian level on the basis of Odessa Center for Vocational Education and Training» and in accordance with the thematic research plan of the Department of Vocational and Higher Education of the

Central Institute of Postgraduate Education SIHE "University of Education Management" NAPS of Ukraine on the topic: "Transformation of professional development of teachers and research teachers in an open university of postgraduate education" (state registration number K RK 0120U104637). The analysis and description of the achieved results of experimental work on the development of a barrier-free educational environment and approbation of the content and forms of educational and methodological support, taking into account the needs of students with hearing impairments of certain professions, namely: «Installer of sanitary systems and equipment» and «Coater-tiler». Based on the draft Concept of the State target social program for the development of vocational (technical) education for 2022–2027, the author analyzes the causes of the problem, among which, the leading place belongs to the lack of inclusion in the educational process in vocational (technical) education. According to the results of a pedagogical experiment on the basis of SIVTE "Odessa Center for Vocational Education" it was found that the introduction of an inclusive model of vocational education and training, taking into account its various interdisciplinary and social aspects requires appropriate changes not only in education but also in many other areas. such as social policy, policy in the field of health, employment, migration and even in the field of urban planning and landscaping, etc. The research results are presented, the conclusions are commented. The author's position underlines the need to ensure the architectural barrier-free educational environment, the introduction of special pedagogical technologies, adaptive technical teaching aids, taking into account the nosologies of students with hearing impairments, creation of favorable conditions for their adaptation and implementation of high-quality socio-psychological and medical-physical rehabilitation.

Key words: institution of professional (vocational) education of an inclusive nature; special educational needs; vocational education and training; barrier-free educational environment; students with hearing impairments.

ОСНОВНЫЕ АСПЕКТЫ ПОСТРОЕНИЯ ДОСТУПНОСТИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОСТРАНСТВА ЗАВЕДЕНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ (ПО РЕЗУЛЬТАТАМ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ЭКСПЕРИМЕНТА)

Сергеева Лариса Николаевна,

доктор педагогических наук, профессор,
заведующая кафедрой профессионального
и высшего образования

Центрального института последипломного образования
ГУВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина.

 <https://orcid.org/0000-0002-7177-3014>
lase2508@gmail.com

Аннотация. В статье представлены результаты научного исследования, которое выполнялось согласно приказу Министерства образования и науки Украины от 25.05.2016 г. № 565 «О проведении эксперимента всеукраинского уровня на базе ДЗПТО «Одесский центр профессионально-технического образования»» и в соответствии с тематическим планом исследований кафедры профессиональной и высшего образования Центрального института последипломного образования ГЗПО «Университет менеджмента образования» НАПН Украины на тему: «Трансформация профессионального развития педагогических и научно-педагогических работников в условиях открытого университета последипломного образования» (государственный регистрационный номер № РК 0120U104637). Осуществлен анализ и описание достигнутых результатов экспериментальной работы по развитию безбарьерной образовательной среды и апробации содержания и форм учебно-методического сопровождения с учетом потребностей учащихся с нарушениями слуха определенных профессии, а именно: «Монтажник санитарно-технических систем и оборудования» и «Облицовщик-плиточник». Исходя из проекта Концепции Государственной целевой социальной программы развития профессионального (профессионально-технического) образования на 2022–2027 годы, автор анализирует причины возникновения проблемы, среди которых ведущее место принадлежит недостаточному учету инклюзивности при организации образовательного процесса в учреждениях профессиональном

(професійно-технічному) освітньому процесу. По результатам проведення педагогічного експерименту на базі ДЗПТО «Одеський центр професійно-технічного освітнього процесу» було встановлено, що впровадження інклюзивної моделі професійного освітнього процесу та навчання з урахуванням різних міждисциплінарних та соціальних аспектів потребує відповідних змін не тільки в освітній, але й у багатьох інших сферах, таких як соціальна політика, політика в сфері охорони здоров'я, зайнятості, міграції та навіть у сфері градостроїтельства та благоустрою територій. Наведено результати досліджень, прокоментовано висновки. Авторська позиція полягає в необхідності забезпечити архітектурну безбар'єрність освітнього середовища, впровадження спеціальних педагогічних технологій, адаптивних технічних засобів навчання з урахуванням нозологій учнів з порушеннями слуху, створення сприятливих умов для їх адаптації та впровадження якісної соціально-психологічної та медично-фізичної реабілітації.

Ключевые слова: заведення професійного (професійно-технічного) освітнього процесу інклюзивного типу; особі освітні потреби; професійне освітнє та навчання; безбар'єрна освітня середовище; учні з порушеннями слуху.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] S. O. Aleksandrova, H. Hrebenkova, «Dostupnist profesiinoi osvity dlia uchniv z porushenniamy slukhu», Profesiino-tekhnicna osvita, № 3(76), s. 23–28, 2017.
- [2] O. I. Voloshyna. «Do profesii bez pereshkod: vid teorii do praktyky», Proftekhosvita, № 2(98), s. 7–9, 2017.
- [3] H. V. Hrebenkova, «Formuvannia profesiinykh kompetentnosti zdobuvachiv profesiinoi osvity», Pisliadyplomna osvita v Ukraini, № 1, 108 s., s. 87–91, 2018.
- [4] Zabezpechennia dostupnosti osvitnoho prostoru zakladu profesiinoi (profesiino-tekhnicnoi) osvity dlia uchniv iz porushenniam slukhu; L. M. Serheievoi, Red. Odesa, Ukraina: Vyd-vo «VKB», 2019, 430 s.
- [5] Proiekt Kontseptsii Derzhavnoi tsilovoi sotsialnoi prohramy rozvytku profesiinoi (profesiino-tekhnicnoi) osvity na 2022–2027 roky. Sait MON

- Україну. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: bit.ly/33eb1VC
- [6] L. M. Serheieva, S. I. Synenko, Zabezpechennia dostupnosti osvitnoho prostoru zakladu profesiinoi (profesiino-tekhnichnoi) osvity dlia uchniv iz osoblyvymy potrebamy, materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (09 zhovt. 2018 r., m. Sumy) Korektsiino-reabilitatsiina diialnist: stratehii rozvytku u natsionalnomu ta svitovomu vymiri: Sumy: Vyd-vo SumDPU imeni A. S. Makarenka, 2018, 472 s., s. 415–420.

*Стаття надійшла до редакції
12 листопада 2021 року*